

Bonderups kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-10-15

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Bonderups kyrka

Dalby församling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Bonderup socken, Bonderup 13:1, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Bonderup ligger omkring en mil öster om Lund och några kilometer söder om Dalby. Byn är placerad i ett öppet och lätt kuperat odlingslandskap vid Romeleåsens fot. Ett par kilometer norr om byn går landsvägen mellan Malmö och Simrishamn. I trakten finns flera andra medeltida kyrkor. Förutom församlingens två andra kyrkor i Hällestad och Dalby, finns Gödelövs och Esarps kyrkor söder om byn. Strax innan Gödelövs kyrka, på vägen mot Genarp ligger Björnstorps gods från 1500-talet.

Ett stort antal fornfynd och flera spår av stenåldersboplatser har påträffats i området kring Bonderup. Röset Alnarör och skeppssättningen vid Södra Ugglarps gård (Skånes näst största i sitt slag), tyder på att socknen haft en betydande ställning under brons- och järnåldern.

Flygbild över Bonderup tagen från nordöst, 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Under medeltiden låg Bonderup socken åtminstone periodvis under Dalby kloster. Efter reformationen fick adeln inflytande i socknen. I Lunds stifts landbok från 1570 omnämns 25 decimanter (tiondegivare) i Bonderup socken.

Ur lantmäterikartorna från 1760 och 1826 kan utläsas att byn hade sex gårdar, vilka låg relativt tätt grupperade kring kyrkan. Enligt prosten Johan Åkermans beskrivning över Hällestads pastorat från 1828 hade Bonderup sex hemmansnummer, tillhörande bönder. Under 1700-talet låg en stor damm strax nordöst om kyrkan. Den närliggande vattensamlingen gjorde marken vattensjuk vilket gav upphov till omfattande fuktproblem i kyrkan.

Första gången ortsnamnet Bonderup omnämns var 1478, och skrevs då Bwnderop. Efterledet syftar på torp ”nybygge” och förledet på bonde eller möjligen på namnet Bonde, alltså Bondes nybygge.

Byns bebyggelse är idag främst placerad utmed södra delen av den gamla bygatan. I byns nordvästra del ligger den gamla skolan, en röd tegelbyggnad från 1880-talet, samt en väderkvarn av holländsk typ från 1846. Strax sydost om kyrkan ligger den gamla prästgården som uppfördes 1878. Vidare finns fyra kringbyggda gårdar samt några gatehus. Det öppna odlingslandskapet och byns läge på en höjdrygg medför milsvid utsikt åt söder.

Kyrkobyggnaden

I samband med arkeologiska undersökningar i de tjocka kulturlagren kring Bonderups kyrka har keramikfynd äldre än kyrkan påträffats. Det står med andra ord klart att det funnits aktivitet på platsen innan kyrkan uppfördes.

Bonderups kyrka byggdes sannolikt i slutet av 1000-talet eller i början av 1100-talet och bestod då av långhus, rakslutat kor samt västverk. Det är inte klarlagt med säkerhet exakt hur västverket såg ut, men undersökningar tyder på att det kan ha haft två torn och ett absidliknande mittparti. Kyrkan hade då oputsade murar med kvaderriksade fogar samt syd- och nordportal. Muröppningarna var sandstensomfattade och hade markerade hörn av kvaderhuggen kalkstenstuff.

Under 1100- eller 1200-talet murades stora delar av kyrkan om, dock med den ursprungliga planen som förlaga. Om västverket murades upp vet man emellertid inte. Syd- och norrportalerna sattes igen och fick omfattningar av tegel, vilket talar för att ombyggnaden skedde i slutet av 1100-talet eller i början av 1200-talet. Landets äldsta tegelkyrka är Gumlösa kyrka som uppfördes 1192. Spår av målningar visar att långhusets väggar pryddes med kalkmålningar någon gång mellan kyrkans uppförande och valvslagningen i början av 1400-talet.

1420–25 förlängdes kyrkan västerut och kyrkorummet valvslogs. Långhuset försågs då även med nytt taklag.

Fotografi taget av Theodor Wählin innan stormen 1916. Långhuset och korets tak var belagda med blyplåt. De ljusare plåtarna på långhustakets nedre parti var lagningar i galvaniserad plåt.

Omkring år 1500 uppfördes ett vapenhus i anslutning till den norra portalen.

1748 brann prästgården i Hällestad. I branden förstördes även Bonderups räkenskaper som förvarades i prästgården då Bonderup och Dalby sedan 1680 ingick i Hällestads pastorat.

Kyrkans räkenskaper från 1771 anger att "Wästra gafwelen på Kyrkan, som war bristfällig och utfallen, är ånyo upmurad". Sannolikt hade delar av murverket satt sig eller någon av de övre stenarna fallit ner.

1775 tillverkades nya bänkar på kvinnostrålen samt en ny klockarebänk och ny kyrkport.

Under 1700-talets andra hälft genomfördes en stor del reparationsarbeten på kyrkan, klockstapelns och kyrkogårdens. I samband med branden i Hällestad 1748 förlorades även en del av församlingens pengar. Först 1793 var skulderna återbetalda till de församlingar som lånat dem pengar.

1817 lades trägolven under bänkarna om. Detsamma gällde mittgångens stengolv. I samband med arbetena påträffades en gravsten från 1628 över en Jens Greerson. Gravstenen placerades framför altarskranket.

1828 gav prebendekomministern i Hällestad, Johan Åkerman, ut sin bok *Försök till Beskrifning öfver Hellestads Pastorat*. Bonderups kyrka hade då tegeltak över vapenhuset och långhusets södra sida. Resterande takfall var täckta av bly. Åkerman menade att hela kyrkan varit täckt av bly i äldre tider. Kyrkan saknade då torn och hade istället en klockstapel placerad på kyrkogårdens norra del. Kyrkorummet omfattade tre valvtravéer och koret en. Vid den västra gaveln fanns en läktare. Trots sin ringa storlek ansåg Åkerman att kyrkan var både ljus och vacker.

1850 uppfördes tornet och dess tillbyggnad för vapenhus efter ritningar upprättade av arkitekt J. F. Åbom. Församlingen hade då länge velat bygga ett torn för att slippa kostnaderna för det intensiva underhållsarbete som klockstapeln krävde. Kyrkan fick då ny ingång från väster och sannolikt revs även det medeltida vapenhuset och nord- och sydportalen murades igen. En ny strävbåge murades mot långhusets södra mur, och triumfbågen murades om till sin nuvarande form.

1882 restaurerades kyrkan enligt handlingar upprättade av murarmästaren Christian Grönqvist i Genarp, som även utförde arbetena. Bland annat installerades nya gjutjärnsfönster och dropplåtar. På den östra gaveln monterades ett zinkbeslaget ekkors. Sannolikt installerades även de tre järnstagen som idag finns i långhuset.

1899 upprättades förslag till ommålning av kyrkans inredning och interiör av målaren Sven Lagerholm i Lunnarp. Bland annat skulle 40 bänkar målas i engelsk ekfärg samt lackas och numreras. Predikstolen skulle målas i ekfärg med detaljer i bladguld och flera olika färger. Baldakinens ornament skulle målas i ”högstämnda” kulörer och koret limfärgmålas i himmelsblått med stjärnor i guld. Läktaren skulle ekådras liksom orgelfasaden, som även skulle förses med detaljer i bladguld. Arbetena utfördes av Lagerholm samma år.

På påskafton 1916 slog åskan ner i Bonderups kyrka. Tornets trappstegsgavlar rasade ner och förstörde stora delar av tornets och vapenhusets murverk samt delar av långhuset. Domkyrkoarkitekten Theodor Wählin utförde en byggnadshistorisk undersökning av kyrkan och upprättade sedan ett restaureringsförslag. 1920 reparerades kyrkan efter Wählins förslag av byggmästare Olaf Petersson. Tornets trappstegsgavlar plockades ner till ljudöppningarna och murades upp likt nuvarande utförande. Vapen-

Koret försågs 1899 med moderiktig stjärnhimmel samt kvadermålning på valvbågar och -ribbor.

husets murar revs och ett nytt, aningen rymligare vapenhus med plats för trappa till läktaren uppfördes. Långhusets, tornets och strävpelarens takfall avtäcktes med oglaserat falstaktegel. Koret belades med bly. Tornets och långhusets västra valvkappa revs, liksom tornbågen, och ersattes med högre valv med bättre plats för orgel. Fönstren försågs med katedralglas.

1937 installerades varmvattenvärmeledning i kyrkan. I samband med arbetena utfördes vissa byggnadsarbeten under ledning av fil dr. Erik Lundberg. Vid arbetena i kyrkan iaktogs kalkmålningar bestående av pilspetsar i gult och rött på valvens ribbor samt gördel- och sköldbaggar.

1955 byttes korets blytak ut mot tegel under ledning av domkyrkoarkitekten Eiler Græbe.

1984, 1988 och 2000 genomfördes byggnadsarkeologiska undersökningar av kyrkan, vilka medfört att kyrkans utveckling är relativt väl belagd.

2002 togs två bänkrader bort längst fram i kyrkorummet.

Exteriör

Kyrkan har byggts ut och om i flera etapper och består av olika typer av murverksmaterial. De äldsta delarna består till största del av gråsten med inslag av kalkstenstuff. Korets sydöstra hörn är murat med sandstenskvadrar, medan dess östra del till största del är murat i tegel. Koret är smalare än långhuset och har två fönster samt prästingång i öster med dörr ritad av Eiler Græbe 1957. Gaveln pryds av ett kopparklätt kors.

Långhuset har tre fönster på varje sida. På den södra sidan finns en kraftig strävpelare, vilken tillkom under 1800-talets andra hälft. Över fönstren på den norra och den södra fasaden finns järnplattor som fungerar som ankare för de dragstag av metall som troligen sattes in 1882 som ersättning för äldre dragbjälkar i trä. Vid långhusets östra del finns en källarnedgång som omges av ett lågt smidesräcke ritat av Erik Lundberg 1937.

Västrentréns dörr bär medeltidsromantiska drag och ritades av Wählin.

Bortsett från vapenhusets murar som har ett sockelparti av oputsade gråstenar saknar kyrkan markerade socklar. Den äldsta delen av långhuset och vapenhuset har takfotsgesims bestående av ett utkragande tegelskift, medan tornet, västförlängningen och koret har tvåspråkig takfotsgesims. Samtliga fasader är spritputsade och vitkalkade med slätputsade omfattningar kring fönster och dörrar. Ljudöppningarnas omfattningar är spritputsade.

Tornet har samma bredd som långhuset och är liksom övriga byggnadsdelar avtäckta med sadeltak. Innan ombyggnaden 1920 var tornet försett med trappstegsgavlar. Kyrkans stora rundbågiga fönsteröppningar vilka troligen tillkom i samband med tornbygget 1850. Fönstren är liksom solbänkarna tillverkade i gjutjärn och tillkom sannolikt 1882. Rutorna av katedralglas är från 1920. Övre delen av ett igenmurat romanskt fönster är synligt från långhusvinden på långhusets norra mur.

Längst upp är vapenhusets västra fasad dekorerad med romerska siffror i järn, MDCCCL (1850). Årtalet anger tornets och det ursprungliga vapenhusets tillkomst. Strax under de romerska siffrorna finns ett runt fönster. I fasadens mitt återfinns även kyrkans huvudentré. Dörren tillkom 1920 och består av en järnplåtsbeslagen pardörr ritad av Theodor Wählin.

Interiör

Vapenhuset nås genom den järnbeslagna porten. Den norra delen upptas till stor del av läktartrappan och ett mindre städförråd. Vid trappan står en offerstock från 1700-talet. Golvet i vapenhuset är belagt med rektangulär klinker i brungul kulör. En pardörr leder in till kyrkorummet som omfattas av tre kryssvälvda travéer med gördel- och sköldbågar.

Golvet i långhuset består av samma klinker som i vapenhuset. Under bänkarna som är placerade längs mittgången sidos ligger ett fernissat trägolv med en målad fris i gråblå kulör. I långhusets syd- och nordöstra hörn finns rester av tidigare sidoaltare. Det sydöstra syns som en stenklump vid pilasterens fot. Orgelläktaren upptar hela tornets bottenvåning som ingår i sin helhet i kyrkorummet och skjuter även in en liten bit i långhuset. Läktarbarriären har två mindre och två större fyllningar som delas av med grönmålade lister och flankeras av pilastrar i samma kulör. Barriären är i övrigt grå- och blåmålad med vissa förgyllda detaljer. Den spetsbågiga tornbågen murades samtidigt som den västra valvkappan höjdes 1920. Kyrkbänkarna som består av slutna kvarter upphör strax innan trägolven tar slut, vilket kommer sig av att två bänkrader avlägsnades 2002. På främre delen av det södra kvarteret hänger två kollektihåvar från 1953.

Koret ligger ett trappsteg högre än långhuset och vapenhuset och har samma golv som det övriga kyrkorummet. Predikstolen med tillhörande baldakin tillverkad 1763 av träbildhuggaren och målaren Johan Ullberg (1708–1778) är placerad i korets nordöstra hörn. Strax väster om predikstolen står en digital kororgel. Altaruppsatsen är placerad längst ner i koret. Bakom altaret finns en mycket liten sakristia.

Kyrkorummet sett åt öster.

Tornets övre våning nås från orgelläktaren. Klockstolen som står på tornets tredje våning tillverkades i ek 1920 och förstärktes på ena sidan 1945. Ingången till långhusvinden utgörs av en luckförsedd öppning på tornets andra våning. Taklaget är tillverkat i ek och har daterats till 1420-25 med hjälp av dendrokronologi. I taklaget förekommer även delar från perioden 1725-30. Ovanför valvet i långhusets nordöstra del syns övre delen av ett igenmurat romanskt fönster. På långhusets norra vägg ovan valven finns otydliga fragment av medeltida kalkmålningar i gult och rött.

Inredning och inventarier

Altaret från 1920 är tillverkat av tegel som vitputsats. Altarskivan och sockeln består av gråsvart kalksten.

Altaruppsatsen tillkom kyrkan 1920 och ritades liksom altaret och altarringen av domkyrkoarkitekt Theodor Wählin. Uppsatsen formgavs efter Johan Åkermans beskrivning från 1828 av kyrkans gamla additionsaltare som hade kasserats i mitten av 1800-talet. Fyra svartmålade textfält med guldskrift som delas av med marmorerade korintiska kolonner utgör uppsatsens huvudparti, vilket flankeras av volutformade beslagsvingar som dekorerats med änglaansikten. Upptill kröns altaruppsatsen av en trekantsgavel som bärs upp av två karyatider (kvinnoskulptur som används som stöd i stället för kolonn).

Altarringen är femsidig och tillkom samtidigt som altaret och altaruppsatsen. Skranket består av en rundbågig kolonnettrad med volutformer som bär upp överliggaren. Skranket är polykromt bemålat i grönt, ljusrött och guld. Knä-fallet och överliggaren är klädda med grå sammet.

Dopfunten tillverkades i ljus sandsten 1962 av stenhuggare Eric Johansson i Dalby. Funten ritades av konstnären Ivar Ålenius-Björk, som hämtade motivet från ett trekantigt frö till en ärtväxt i hans trädgård.

Predikstol och ljudtak är polykromt bemålade och tillverkades av träsnidaren Johan Ullberg 1763. Den står på en sexkantig hög fot som murades i tegel och vitkalkades 1920. Korgen har sexsidig form med fyra sidor i trä. En sida ansluter till den gråmålade predikstolstrappan från 1920 och en till väggen. Träsidorna är försedda med marmorerade fyllningar. Tre av dem har robusta skulpturer förställande kvinnofigurer med attribut i form av en orm, en kalk, en fågel och två barn. Figurerna representerar tre av de fyra dygderna: Fides (tron), Spes (hoppet) och Amor (kärleken). Prudentia (visheten) är inte representerad. Den sexkantiga baldakinen som hänger ovanför predikstolen kröns av tre fackelförsedda urnor med ornament i form av musslor och akantus.

Orgeln byggdes 1920 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund och renoverades 1950 av samma firma. Orgelverket omfattar 12 stämmor (9 från 1920) som fördelats på två manualer och pedal. Spelbordet är vänt mot kyrkorummet. Den polykromt bemålade fasaden tillkom sannolikt 1876. Bemålningen är dock från 1900-talet. Fasaden är tredelad med synliga pipor som placerats i fyra spetsbågiga fält.

Altaranordningen från 1920.

Detalj av Ullbergs predikstol från 1763.

Upp till avslutas den av trekantsgavlar med mellanliggande lisener.

Bänkinredningen är sluten och härrör ursprungligen från 1700- eller 1800-talet, men byggdes om 1920. Dörrarna har enkla fyllningar och är hängda med äldre gångjärn. Bänkarna är målade i blågrått och grått.

Kyrkogård

Bonderups kyrka och kyrkogård är placerad på en ås med milsvid utsikt över det kuperade slättlandskapet i söder. Den gamla kyrkogården breder främst ut sig norr om kyrkan och är relativt liten. Längs dess södra och västra sida finns grusvägar som går till prästgården från 1878 sydost om kyrkan samt till en gård ett stycke söderut. Sydväst om den gamla kyrkogården finns ett bårhus och den nya kyrkogården som anlades i slutet av 1800-talet. Framför kyrkogårdens norra sida i anslutning till landsvägen finns en mindre grusad parkeringsplats.

En karta från 1760 visar att kyrkogården då var något mindre än dagens. På den norra delen som idag utgörs av parkeringsplatsen låg ett litet hus. Kyrkogården omgärdades vid denna tid av en mur som dels var avtäckt med tegel, dels av huggen sten. I sin beskrivning från 1828 skriver Åkerman att kyrkogården var prydd med almar och askar. Det fanns endast ett fåtal gravstenar och ett antal svarta träramar över gravarna försedda med en tavla vid östra sidan, där den avlidnes namn stod skrivet.

Nordöstra delen av den gamla kyrkogården. I bakgrunden skymtar prästgården från 1878.

Den gamla kyrkogården omgärdas idag av en ligusterhäck och en trädrad av hamlade lindar åt norr och väster. Gångsystemet är utlagt med singelbeströdda gångar efter rutnätsmönster och kvarteren är indelade med låga buxbomshäckar. Även merparten av gravarna är belagda med singel och några är försedda med järnstaket och granitstolpar samt järnkedjor. Det finns två järngrindar som leder in till kyrkogården, en i norr och en i väster. Grindarna som vetter åt parkeringsplatsen bär årtalet 1858 samt kung Oscar II:s namn. Den nya kyrkogården som anlades på 1890-talet har grusade gångar i nord-sydlig riktning och omgärdas av en trädkrans av hamlade lindar.

Byggnader på kyrkogården

På vägen mellan kyrkogårdarna finns ett bårhus med WC på baksidan. Byggnaden som uppfördes kring 1900-talets mitt har vitputsade murar som vilar på en naturstenssockel och är avtäckt med enkupigt tegel.

Kulturhistorisk karaktärisering för Bonderups kyrkoanläggning

Med sin höglänta placering utmed landsvägen från Dalby och Genarp är Bonderups kyrka vida synlig i det öppna slätt- och odlingslandskapet. Genom sin sammanhållna bebyggelse med prästgård, skola, kvarn och kringbyggda gårdar bevarar den en stor del av sin karaktär av skånsk 1800-talsby.

Kyrkan har varit föremål för flertalet vetenskapliga undersökningar, vilka främst syftat till att utreda byggnadens äldre historia. Resultaten har visat att kyrkan redan under medeltiden byggdes om och till i flera omgångar. Kyrkan var fram till 1850, då tornet uppfördes, försedd med västverk. Byggnadsarkeologiska studier tyder på att det ursprungliga västverket, som revs i början av 1420-talet då kyrkan förlängdes västerut, kan ha varit försett med en västabsid och två torn. Tvillingtorn är ytterst sällsynt bland de skånska sockenkyrkorna, men återfanns bland annat i Dalby, vilket kan ha påverkat utformningen av Bonderups kyrka.

Det har emellertid framhållits att de förmodade tvillingtornen i Bonderup skulle behöva ytterliga undersökningar för att fastställas med säkerhet. C14-analyser som utfördes på murbruket i koret och långhusets nordöstra delar i början av 2000-talet visar att dessa delar med stor sannolikt uppförts före 1160. Karaktären på murverket tyder på att kyrkan troligen byggdes kring sekelskiftet 1100, vilket gör den till en mycket tidig romansk kyrka.

I samband med undersökningarna av murverket genomfördes även dendrokronologiska undersökning av långhusets taklag, vilket visar att taklaget till största del byggdes 1420-25 med inslag av virke från en renovering 1720-25. Många skånska me-

deltidskyrkor innehåller återanvända delar från medeltida taklag, men så pass enhetligt bevarade 1400-talstaklag som det i Bonderup är relativt ovanliga.

Bortsett från de eventuella romanska tvillingtornen och västabsiden visar Bonderups kyrka på en förhållandevis typisk utveckling med senmedeltida valvslagning, västförlängning och vapenhus, samt restaureringar i historiserande stil på 1800- och 1920-talen. Kyrkan utgör ett värdefullt och intressant kunskapsunderlag för den byggnadshistoriska forskningen och hyser trots flertalet genomförda forskningsinsatser ännu dold information om den medeltida byggnadskonsten.

Den bevarande inredningen från Theodor Wählins restaurering 1920, det vill säga fyra år efter att blixten slagit ner och raserat delar av tornet och långhuset, har med sin tidstypiska och välarbetade gestaltning ett särskilt värde.

I kyrkan finns flera inventarier som tilldrar sig ett särskilt intresse. Från Wählins restaurering utmärker sig altarpuppen, vilken utformats efter prostens Åkermans beskrivning från 1828 över kyrkans medeltida altarpuppen. Puppen är ett intressant exempel på såväl den tidens restaureringsideologi som Wählins stora intresse för den medeltida kyrkobyggnadskonsten. Vidare är predikstolen från 1763 med baldakin och kraftigt skulpterade kvinnofigurer ett typiskt arbete av provensalträsnidaren och målaren Johan Ullberg, som hade sin verkstad i Finja och finns representerad i många av Skånes kyrkor. Hans lätt naiva stil har under lång tid betraktats av konsthistoriker med visst förakt. Under senare tid har Ullbergs alster emellertid omvärderats och ses idag som konsthistoriskt betydelsefulla verk över den tidens hantverksteknik och kyrkoinredningar. Dopfunten från 1962 bidrar till kyrkans konsthistoriska värden, inte minst som den huggits av den lokala stenhuggaren Eric Johansson i Dalby, vars gärning haft betydelse både för nytillverkning av exempelvis dopfuntar som för underhåll och reparation av stiftets många stenkyrkor.

Kyrkogården framstår som en typisk äldre skånsk lantkyrkogård med grusade gångar och gravar som delats in av låga buxbomshäckar. De bevarade äldre gravstenarna visar vilka människor som bott i byn, deras yrken och befattningar, och är värdefulla källor till byns historia. De hamlade lindarna ger kyrkogårdarna en särskild karaktär där inte minst den nya kyrkogården som sluttar lätt åt söder bidrar med betydande upplevelsevärden.

Rekommendationer

- Bonderups by har bevarat mycket av sin äldre karaktär där gårdarna och gatehusen behållit sina ursprungliga gårdsplatser, vilket sammantaget ger en väl samlad kulturmiljö med höga upplevelsevärden som bör värnas.
- Det tidigmedeltida murverket i långhus och kor utgör viktiga historiska källor till medeltidens konst- och byggnadshistoria som bör behandlas med stor varsamhet.
- Större delen av taklaget över långhuset har daterat till 1420–25. Senmedeltida taklag som bevarats i denna omfattning är förhållandevis sällsynta och bör behandlas med stor varsamhet.

- Predikstolen från 1763 av Johan Ullberg är av konsthistorisk betydelse och bör vårdas med särskild omsorg.
- De hamlade lindarna bidrar väsentligt till kyrkogårdarnas karaktär. Det är angeläget att de även i framtiden hamlas för att bevara kyrkogårdens upplevelsevärden.
- Bänkdörren som ligger på vinden bör tas om hand och ges en bättre placering.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Bonderups by skyddas enligt 1760 års kartas utsträckning (Bonderup 16:1) som forn lämning enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Bonderup är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården med motiveringen: ”Kuperat odlingslandskap vid Romelåsen med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet, sätesgården Björnstorp från senmedeltiden med omgivande slottslandskap samt medeltida kyrkor.” *Björnstorp - Gödelöv [M82] (Bonderup, Genarp, Gödelöv, Hällestad, Lyngby och Veberöd sn:r)*.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Bonderups kyrka i Dalby församling (2010-07-15), Wikerstål Arkitekter AB, Helsingborg.

Dahlberg, M (red.): *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet 2008.

Dahlberg, M (red.): *Skåne: Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, opublicerad 2012.

Lunds stift i ord och bild, Stockholm 1947.

Ranby, C: *Skånes kyrkor – en kulturhistorisk resa genom 1000 år*, Historiska Media, Riga 2014.

Rasmusson, A: *Bonderups kyrka – ombyggnation, tillbyggnation och rasering av en romansk stenkyrka*, C-uppsats i Historisk arkeologi, ht 2007.

Åkerman, J (1828) *Försök till Beskrifning öfwer Hellestads Pastorat*, Rådet i S:t Nicolai Gille, Lund 1981.

Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEO-IN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6166724&xMin=395913&yMax=6167724&xMax=396913>, hämtad 20015-10-09.

Fornsök:

http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html?utm_source=fornsok&utm_medium=-block&utm_campaign=ux-test, hämtad 2015-10-09.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2015-09-29

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Foto (där inte annat anges): Max Laserna

Rapportsammanställning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-10-15